

visioni e scuole diverse, a tutto vantaggio della poliedricità della lettura. È vero, qui e là si trova qualche imprecisione o errore di stampa: ma questo è anche colpa mia, perché, come immagino altri, ho consegnato i miei pezzi in ritardo, accorciando così i tempi di revisione e correzione.

Il volume è dedicato, con viva adesione di tutti gli autori, a Lois Craffonara per i suoi 80 anni.

Gabriele IANNACCARO
Università di Milano-Bicocca

VILLALBA, Laura (2019). *Adelaida Ferré i Gomis, folklorista: l'art de brodar rondalles*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 209 p.

Els estudis de literatura popular estan d'enhorabona arran de l'aparició d'un nou treball que contribueix a ampliar el coneixement sobre la matèria i que aporta rigor i novetat. Es tracta del llibre *Adelaida Ferré i Gomis, folklorista: l'art de brodar rondalles*, obra guanyadora del Premi de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú atorgat l'any 2018 per l'Ajuntament de Bellpuig i que va comptar, com és habitual en aquest premi, amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Com tots els treballs premiats en les edicions anteriors, el llibre ha passat a engrandir una col·lecció, la Biblioteca de cultura popular Valeri Serra i Boldú, de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, avui plenament consolidada i de referència en l'àmbit dels estudis de cultura popular.

L'autora del llibre, Laura Villalba, docent a educació secundària i professora associada del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, va iniciar la seva investigació sobre la folklorista Adelaida Ferré amb la tesi doctoral «Adelaida Ferré i Gomis, folklorista. Edició, catalogació i estudi del seu corpus rondallístic», que va defensar a l'esmentada universitat l'any 2014. El seu treball, que ara reprèn amb el present llibre, permet avançar en el coneixement de la literatura popular catalana des d'un enfocament que combina els estudis de folklore amb els estudis literaris de gènere.

En aquest llibre, Villalba aprofundeix en alguns dels aspectes que havia abordat en la seva tesi doctoral i n'amplia d'altres. El resultat és un treball coherent i rigorós que ens aporta novetats importants. D'una banda, ens descobreix una folklorista, Adelaida Ferré i Gomis, fins ara molt poc coneguda, i ens endinsa en la seva biografia. D'altra banda, ens presenta una part de la seva obra com a recollidora i estudiantosa del folklore; concretament, Villalba se centra en l'estudi de les rondalles que va recollir i que va publicar a la premsa catalana de les primeres dècades del segle xx.

El llibre presenta una estructura clara, precisa i també original i creativa. Això s'observa, per exemple, en els títols i subtítols de les introduccions, els capítols i els apartats, que fan referència a la faceta més coneguda fins ara d'Adelaida Ferré, la de brodadora.

En la introducció, que du per títol «Enfilant l'agulla», l'autora situa la folklorista com una de les deixebles de Rossend Serra i Pagès a l'Escola d'Institutrius i altres Carreres per a la Dona de Barcelona. En la matèria de folklore, Adelaida Ferré va ser, en paraules del seu mestre, una de les deixebles més diligents (p. 17), cosa que Villalba posa de manifest al llarg del llibre. En aquesta introducció, l'autora explica quin és l'objecte d'estudi, d'on procedeixen els materials que estudia, quina és la metodologia que segueix i quins són els criteris de transcripció utilitzats per tal de fer més entenedors al lector uns textos en origen prenormatius.

Amb el subtítol «La teixidora», la primera part del llibre està dedicada a traçar el perfil d'Adelaida Ferré com a folklorista. En aquesta part, Villalba ens presenta la biografia de la folklorista de forma ordenada i amb profusió de detalls. La recuperació d'aquesta biografia ha estat possible gràcies a una recerca minuciosa, pacient i gairebé detectivesca de l'autora, que la va dur als inicis de la seva recerca a contactar amb el seu fill, el senyor Santiago Ruiz Ferré, i, més tard, amb els fills d'aquest. Adelaida Ferré apareixia esmentada molt succintament en obres generals com la *Gran Enciclopèdia Catalana* o el *Diccionari Biogràfic de Dones* per la seva faceta de brodadora, en el primer cas, i de puntaire, mestra i historiadora de l'art de les puntes i dels brodats, en el segon cas. Per tant, reconstruir la seva biografia

ha estat una tasca molt meritòria i cal situar-la en la línia de recuperació de genealogies de dones, un dels objectius que persegueixen els estudis realitzats des d'una perspectiva de gènere. La biografia de la folklorista combina la presentació de dades estrictament personals amb l'explicació d'aspectes contextuals, com l'existència d'un feminisme burgès, a principis del segle xx, que va incentivar l'accés de les dones a una formació i a una cultura. A partir d'aquí, s'enceta l'etapa del desvetllament per l'estudi del folklore, que es va produir quan Adelaida Ferré va assistir a les classes de Folklore que impartia Ros-send Serra i Pagès. En aquesta part descobrim una dona que, sota el guiatge del seu mestre, recull materials folklòrics en diversos indrets de Catalunya, imparteix conferències i publica treballs en revistes de l'època com són: *Art jove*, *Arxiu de Tradicions Populars*, *Butlletí del Centre Excursionista de Lleyda*, *Catalana*, *Catalunya*, *Feminal*, *Lectura Popular*, *La Veu Comarcal* i *Una vegada...* En aquestes publicacions va donar a conèixer rondalles, oracions, embarbussaments, supersticions i llegendes. Tal com apunta Villalba, Adelaida Ferré va ser, d'entre les folkloristes que li van ser coetànies, la que més materials va aportar a la premsa catalana del primer terç del segle xx (p. 56-57).

A part d'aquests treballs que van ser publicats, Villalba mostra l'abast dels materials que Adelaida Ferré va lliurar a Ros-send Serra i Pagès i que avui dia constitueixen un fons inèdit important que es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Fons personal de Ros-send Serra i Pagès i Fons personal de Sara Llorens i Carreras) i a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Finalment, cal esmentar que aquesta primera part s'acompanya de fotografies, fins ara inèdites, proporcionades, en bona part, per la família de la folklorista.

La segona part del llibre, amb el subtítol «El brodat», està dedicada a l'estudi de les rondalles publicades a la premsa catalana del primer terç del segle xx. Aquesta part s'inicia amb una breu introducció sobre Adelaida Ferré i la rondallística, on es posa en evidència la importància que ella va donar a l'oralitat. Seguint el criteri defensat pel seu mestre, va transcriure les rondalles amb la màxima fidelitat a les fonts orals. Tal com deia Serra i Pagès: «no es pot formar concepte exacte de lo que el poble diu, sinó amb una anotació fidel» (p. 72). I aquesta va ser la pràctica que va seguir Adelaida Ferré. Les seves rondalles donen una gran impressió d'oralitat i això és així perquè, com ha descobert Villalba, la folklorista havia estudiat taquigrafia, cosa que li permetia «anotar exactament paraules, conceptes i fins i tot defectes de pronúncia» (p. 74). Aquesta breu introducció inclou també les dades dels vuit informants que van proporcionar a Adelaida Ferré les vint-i-una versions que va publicar a la premsa de l'època.

A continuació, el llibre conté dos grans apartats: el dedicat al corpus de les rondalles, on es transcriuen les vint-i-una versions publicades, i el dedicat a la catalogació i l'estudi de les versions. En els dos apartats, les rondalles es presenten agrupades segons les seccions del catàleg tipològic internacional realitzat d'acord amb el sistema d'Arne/Thompson/Uther [ATU] i publicat en la seva darrera edició amb el títol *The types of international folktales* (Uther 2004). Aquestes seccions són: rondalles d'animals, rondalles meravelloses, rondalles religioses, contarelles i rondalles formulístiques. La part dedicada a la catalogació dona el número de tipus que correspon al catàleg internacional i estableix la correspondència amb els índexs catalans de Carme Oriol i Josep M. Pujol: *Índex tipològic de la rondalla catalana* (2003) i *Index of Catalan Folktales* (2008).

L'estudi de les versions inclou una àmplia i detallada anàlisi que té en compte la investigació nacional i internacional duta a terme sobre rondallística. Aquest estudi posa de manifest el caràcter singular de moltes de les versions recollides per Adelaida Ferré, com mostra, en molts casos, la mateixa folklorista en les seves notes comparatives. Així, per exemple, en els comentaris a «Les botes de set llegües» [ATU 327B], que és una versió catalana de la coneguda rondalla de Perrault, «Le petit Poucet», Adelaida Ferré escriu: «En aquesta variant català [sic] són noies en lloc de nois, essent la germana gran la protagonista, però gairebé sempre l'hèroe és el més petit dels germans» (p. 151). Una altra rondalla, «El cigronet» [ATU 700], que és una versió de la popular rondalla «En Patufet», destaca pel seu final atípic, ja que el protagonista mor. Tot i això, aquest final no és estrany en la tradició rondallística internacional, tal com documenta el *Catalogue of Greek Magic Folktales* (Angelopoulos, coord. 2012) per a la tradició grega.

El corpus de textos transcrit i estudiat conté, per a alguns dels tipus rondallístics, més d'una versió. Així, per exemple, «La madrastra» i «Lo sarró que cantava» corresponen a ATU 311B* (The Singing Bag); i «Lo fregallot» i «Rondalla de la Ventafoçs», a ATU 510A (Cinderella).

Finalment, aquesta segona part del llibre inclou un apartat de rondalles que no tenen entrada a l'índex tipològic internacional, algunes de les quals disposen d'una numeració pròpia en la base de dades RondCat <<http://rondcat.arxiudedefolklore.cat/>>, creada per Carme Oriol i Josep M. Pujol.

De les vint-i-una versions transcrites i estudiades, catorze tenen equivalent en el catàleg tipològic internacional. De la resta, és a dir, de les que no tenen entrada al catàleg internacional, n'hi ha dues que permeten, gràcies al treball de catalogació realitzat per Laura Villalba, la creació de dos tipus propis. D'acord amb el sistema establert per Oriol i Pujol, aquests tipus van precedits de la lletra «C», que indica «Català». Són les dues versions de «Les tres coquetes» (C-115) i d'«Els tres pensaments» (C-116), de les quals coneixem respectivament una versió recollida per Marià Aguiló i una altra per Joan Amades. L'existència de dues o més versions en la tradició catalana és el que ha permès la creació d'un tipus propi nou.

En el capítol final, dedicat a la conclusió, i que l'autora titula «Desembastant», s'indiquen les conclusions més significatives que ha aportat el llibre. Aquestes inclouen aspectes sobre la catalogació i sobre les característiques del corpus de rondalles estudiat. Pel que fa a la catalogació, es remarca que l'estudi ha permès de crear dos tipus nous. Pel que fa a les característiques de les versions, es destaca l'elevat grau d'oralitat de les rondalles, els aspectes lèxics d'algunes de les versions, i la importància de les notes contextuals i comparatives que acompanyen les rondalles recollides i publicades per Adelaida Ferré.

El llibre es tanca amb una àmplia bibliografia i uns annexos que inclouen: en primer lloc, un índex de títols i un altre de tipus; en segon lloc, una relació dels informants amb referència a les versions proporcionades; en tercer lloc, un índex de localització de les versions i un mapa que permet visualitzar els llocs on van ser recollides (Abella de la Conca, Almenar, Alòs de Balaguer, Bellver de Cerdanya, Font-sagrada, Isòvol, Llagostera i Reus); i, finalment, un índex de les revistes on van sortir publicades les rondalles, amb indicació del títol de la rondalla i de l'any de publicació.

En resum, el llibre de Laura Villalba constitueix un treball de referència en els estudis dedicats a les dones folkloristes. Concretament, reivindica i valora la tasca duta a terme per una d'elles, Adelaida Ferré i Gomis, en les primeres dècades del segle XX, una tasca que va realitzar sota el guiatge del seu mestre, el folklorista Rossend Serra i Pagès. El llibre de Laura Villalba, que traça un recorregut per la vida i l'obra rondallística publicada d'Adelaida Ferré, és, sens dubte, tot un estimul per continuar la tasca de recuperació de genealogies de folkloristes fins ara oblidades.

Carme ORIOL
Universitat Rovira i Virgili

ZARAGOZA, Verònica / VALSALOBRE, Pep (2019): *Fontanella polièdric: poesia barroca i transmissió*. Barcelona / Girona: Institut d'Estudis Catalans / Universitat de Girona, 274 p.

A l'inici del primer article del volum que ens ocupa el professor Valsalobre planteja una pregunta que fa mal de tan retòrica com és: «Un clàssic sense edició crítica?» Una resposta afirmativa ens posaria davant d'una anomalia de primer nivell si ens trobàrem davant de qualsevol altre període de la història de la literatura en català. El treball decidit de les plomes que omplim aquest llibre, entre d'altres, ha deixat inutilitzada per al debat acadèmic rigorós la premissa de menyspreu cap a la literatura catalana de l'Edat Moderna, tan present en la crítica tradicional. El plany, ras i curt, per l'etiqueta de «Decadència» sona actualment tan fora de lloc com la seua defensa. Amb tot, la inèrcia d'aquest enfocament encara roman en els seus efectes: sí, no va haver-hi una edició de les obres completes de Francesc Fontanella fins als anys noranta i la seua edició crítica encara està en curs.